

KÖNSNEUTRALT SPRÅK

i Europaparlamentet

FÖRORD

När Europaparlamentet 2008 antog flerspråkiga riktlinjer för könsneutralt språk var det en av de första internationella organisationerna i världen som gjorde det. Sedan dess har många andra institutioner och organisationer glädjande nog antagit liknande riktlinjer. Det är nu tio år sedan parlamentets riktlinjer antogs och högnivågruppen för jämställdhet och mångfald har därför gett parlamentets tjänsteavdelningar i uppdrag att uppdatera dem. Riktlinjerna innehåller praktiska råd på alla offentliga språk i fråga om ett genusrättvist och inkluderande språkbruk. Syftet är att spegla den språkliga och kulturella utvecklingen.

Som företrädare för högnivågruppen ser jag mycket positivt på denna uppdaterade upplaga av riktlinjerna för könsneutralt språk, som är resultatet av ett nära samarbete mellan de relevanta språkliga och administrativa avdelningarna.

Europaparlamentets engagemang för ett könsneutralt språk i sin skriftliga såväl som muntliga kommunikation står fast. Jag vill därför uppmana de relevanta tjänsteavdelningarna att skapa medvetenhet om de uppdaterade riktlinjerna och om vikten av att de används i parlamentets publikationer och kommunikation.

Dimitrios Papadimoulis

Vice talman

Ordförande för högnivågruppen för jämställdhet och mångfald

VAD ÄR KÖNSNEUTRALT SPRÅK?

Könsneutralt språk är en övergripande term för användningen av ett icke-sexistiskt, inkluderande eller genusrättvist språkbruk. Syftet med könsneutralt språk är att undvika ordval som kan uppfattas som vinklade, diskriminerande eller kränkande genom att antyda att ett givet fysiskt eller socialt kön är normen. Ett genusrättvist och inkluderande språkbruk bidrar även till minskade könsstereotyper samt främjar social förändring och jämställdhet.

Könsneutralt eller könsinkluderande språk är inte bara en fråga om politisk korrekthet. Språket speglar och påverkar också i stor utsträckning våra attityder och beteenden och hur vi uppfattar omvärlden.

Sedan 1980-talet pågår insatser för att behandla alla kön lika med hjälp av ett könsneutralt, genusrättvist och icke-sexistiskt språkbruk som innebär att inget kön ges företräde och att fördomar grundade på kön motverkas.

Som ett led i detta arbete har det under det senaste årtiondet utarbetats och tillämpats en mängd riktlinjer på internationell och nationell nivå. Internationella och europeiska institutioner (till exempel FN, WHO, ILO, Europaparlamentet och Europeiska kommissionen), branschorganisationer, universitet, större nyhetsbyråer och publikationer har antagit riktlinjer för ett icke-sexistiskt språk, antingen som separata dokument eller som specifika rekommendationer som ingår i deras skrivregler. Även många EU-länder har debatterat språkpolitik och föreslagit sådana riktlinjer på olika nivåer.

KÖNSNEUTRALT SPRÅK I EUROPAPARLAMENTET

1. ALLMÄN BAKGRUND

Principen om jämställdhet och frånvaro av könsdiskriminering är starkt rotad i fördragen och i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, och Europaparlamentet har uttryckt sitt stöd för den vid många tillfällen. Detta bör speglas i språkbruket i Europaparlamentet.

Syftet med denna vägledning är därför att i möjligaste mån säkerställa ett icke-sexistiskt och könsinkluderande språk i parlamentets handlingar och kommunikation på alla officiella språk.

Tanken är inte att tvinga alla Europaparlamentets skribenter att följa en uppsättning obligatoriska regler, utan att uppmuntra de administrativa tjänsteavdelningarna att ta vederbörlig hänsyn till frågan om ett könsmedvetet språk i samband med arbetet med att skriva texter samt vid översättning och tolkning.

Det måste naturligtvis framhållas att översättarna ska återge originaltexter på ett troget och korrekt sätt på sina respektive språk. Om en skribent medvetet använder könsspecifikt språk kommer detta att följas i översättningen. Därför är det mycket viktigt att alla som skriver texter i parlamentet är väl förtrodda med principerna för könsneutralt språk.

När det gäller tolkning satsar parlamentets tjänsteavdelningar helhjärtat på att använda ett könsneutralt språk och tillämpa de därmed förbundna principerna om icke-diskriminering, erkännande och jämställdhet. Denna vägledning finns därför lättillgänglig på nätet och ingår i tolkarnas mötesunderlag. Även om tolkarna är medvetna om normerna för ett könsneutralt språk på sina respektive arbetsspråk finns det vissa begränsningar, till exempel hur snabbt talaren pratar, det faktum att talarens uttryckssätt och intentioner måste respekteras utan redaktionella ändringar och det talade språkets särdrag jämfört med det skrivna språket. Ibland är det därför svårt att använda ett könsneutralt språk vid simultantolkning, som är ett mycket snabbt och intensivt arbete.

2. PARLAMENTETS SÄRDRAG

Denna vägledning måste ta hänsyn till två särskilda omständigheter som präglar parlamentets arbete: för det första den flerspråkiga arbetsmiljön och för det andra parlamentets roll som europeisk lagstiftare.

a) Flerspråkigheten

Europaparlamentets flerspråkiga miljö innebär att det krävs olika strategier på olika språk för att upprätthålla principen om ett könsneutralt och könsinkluderande språk, beroende på respektive språks grammatiska struktur.

När det gäller hur grammatiskt genus uttrycks på de officiella EU-språken kan det urskiljas tre olika typer av språk och tillhörande strategier för könsneutralitet:

– **Språk med naturligt genus** (till exempel danska, engelska och svenska), där substantiv som betecknar personer till övervägande delen är könsneutrala och det finns specifika personliga pronomen för respektive genus. Den allmänna tendensen här är att i möjligaste mån begränsa användningen av könsspecifika termer. På dessa språk är neutralisering den språkliga strategi som används oftast. I syfte att undvika hänvisningar till kön går det att använda sig av könsneutrala termer, det vill säga ord som inte är könsspecifika och som avser människor i allmänhet, utan hänvisning till kön ("*riksdagsman*" byts ut mot "*riksdagsledamot*", "*polisman*" mot "*polis*", "*talesman*" mot "*talesperson*", "*flygvärdinna*" mot "*kabinpersonal*", "*magister*" eller "*fröken*" mot "*lärare*" osv.). Denna utveckling mot könsneutralitet har lett till att äldre feminina varianter har försvunnit, medan den maskulina varianten har blivit könsneutral (till exempel "*skådespelare*" i stället för "*skådespelerska*"). Det förekommer även att ett könsinkluderande språk används, exempelvis genom att "*han*" som allmän hänvisning byts ut mot orden "*han eller hon*" eller "*hen*".

– **Språk med grammatiskt genus** (till exempel tyska, romanska språk och slaviska språk), där varje substantiv har ett grammatiskt genus och ett personligt pronomens genus som regel stämmer överens med den betecknade personens kön. Eftersom det ur lexikalisk synvinkel är snudd på omöjligt att skapa allmänt accepterade könsneutrala former av existerande ord på dessa språk har alternativa lösningar eftersträvat och rekommenderats i det administrativa och politiska språket.

Feminisering (det vill säga användning av termers femininumformer eller användning av både maskulinum- och femininumformerna) används allt oftare i dessa språk, särskilt i professionella sammanhang som exempelvis yrkestitlar för kvinnor. Eftersom de flesta yrkestitlar traditionellt sett har varit grammatiskt maskulina, med bara några få undantag – som vanligtvis avser traditionellt kvinnodominerade yrken såsom "*sjuksköterska*" eller "*barnmorska*" – har det här funnits en särskilt stark känsla av diskriminering. Därför började det skapas motsvarande feminina varianter för praktiskt taget alla titlar med maskulint genus ("*Kanzlerin*", "*présidente*", "*sénatrice*", "*assessora*" osv.). På många språk har det också blivit godtagbart att ersätta den generiska maskulina formen med dubbelformer för specifika referenter ("*tutti i consiglieri e tutte le consigliere*").

Användningen av generiska maskulina former är alltså inte längre absolut praxis ens i lagstiftningsakter. Ett exempel på detta är att den tyska versionen av Lissabonfördraget innehåller en lösning där den generiska termen "medborgare" även förekommer som "*Unionsbürgerinnen und Unionsbürger*".

– **Genuslösa språk** (till exempel estniska, finska och ungerska), där det inte finns något grammatiskt genus eller pronominalt genus. Dessa språk behöver generellt sett inte någon specifik strategi för att vara könsinkluderande, utom i de mycket specifika fall som tas upp i de särskilda riktlinjerna för dessa språk.

b) Europaparlamentet som lagstiftare

Hur principen om ett könsmedvetet språk kommer till uttryck i en text beror i hög grad på texttypen och textens grad av formalitet.

Skribenter bör vara noga med att välja en lösning som är lämplig för texttypen och dess framtida användningsområden, samtidigt som alla berörda kön ges tillräcklig synlighet.

Ett exempel är att uttryck som fungerar bra i ett muntligt anförande ("*Mina damer och herrar*") eller i hälsningsfrasen i ett brev ("*Dear Sir or Madam*") inte nödvändigtvis uppfyller de formella krav som gäller för lagstiftningstexter, vilka måste vara tydliga, enkla, exakta och konsekventa och därför inte alltid lämpar sig för könsneutrala lösningar som kan skapa oklarhet kring de skyldigheter som fastställs i texten. Det kan exempelvis röra sig om växling mellan maskulin och feminin form av generiska pronomen eller bruk av enbart feminin form i vissa texter och enbart maskulin form i andra.

Samtidigt som man respekterar behovet av tydlighet bör användning av ett icke könsinkluderande språk, särskilt användningen av generiskt maskulinum, i möjligast mån undvikas i lagstiftningsakter. Många lagstiftande organ i medlemsstaterna har redan antagit rekommendationer som går i denna riktning.

SVÅRIGHETER SOM FÖREKOMMER I DE FLESTA SPRÅK

De specifika sätten att undvika ett sexistiskt språkbruk varierar från språk till språk, men flera av följande problem förekommer i de flesta språk:

1. GENERISK ANVÄNDNING AV MASKULINA FORMER

Traditionell grammatisk praxis i de flesta språk med grammatiskt genus är att den maskulina formen används som en "inkluderande" eller "generisk" hänvisning till grupper som omfattar personer av båda könen, medan den feminina formen är "exkluderande" och används uteslutande om kvinnor. Denna generiska eller neutraliserande användning av maskulina former har ofta uppfattats som diskriminerande mot kvinnor.

De flesta språk med grammatiskt genus har utvecklat sina egna strategier för att undvika sådana generiska användningar. I de specifika riktlinjerna i slutet av denna broschyr beskrivs olika relevanta strategier. Lösningar som gör texten mer svårläst, till exempel sammansatta varianter ("han/hon", "honom/henne") bör undvikas.

Dessutom är det lämpligt att avråda från den användning som finns i många språk av ordet "man" i en lång rad idiomatiska uttryck som syftar på både kvinnor och män, exempelvis "mansålder", "lekman" och "gärningsman". Med hjälp av ökad medvetenhet kan sådana uttryck oftast göras könsneutrala.

Genom att kombinera olika strategier (se de specifika riktlinjerna) bör det i de flesta fall vara möjligt att tillämpa principen om könsneutralitet och rättvisa i parlamentets texter.

7

2. YRKESBETECKNINGAR OCH FUNKTIONER

När det hänvisas till **funktioner** i parlamentets texter används generiska termer på språk med naturligt genus och språk som saknar genus, medan den maskulina formen undantagsvis kan användas på språk med grammatiskt genus (till exempel "*chaque député ne peut soutenir qu'une candidature*").

Om den berörda personens kön är relevant i sammanhanget, eller när det hänvisas till **enskilda personer**, bör könsspecifika termer användas, särskilt på språk med grammatiskt genus (till exempel "*la haute représentante de l'Union pour les affaires étrangères et la politique de sécurité*"). Rent allmänt bör man respektera hur en person själv vill bli tilltalad eller omnämnd (t.ex. "*Madame le Président*" eller "*Madame la Présidente*").

Meddelanden om lediga tjänster ska avfattas på ett könsinkluderande sätt i syfte att uppmuntra såväl kvinnliga som manliga sökande.

3. ANVÄNDNING AV TITLAR

På vissa språk (till exempel franska och tyska) angav titlar såsom *"Madame"*, *"Mademoiselle"*, *"Frau"* eller *"Fräulein"* tidigare den berörda kvinnans civilstånd. Detta har förändrats med åren och användningen av sådana titlar har inte längre denna koppling. Denna tendens återfinns även inom offentlig förvaltning. Titeln *"Mademoiselle"* håller till exempel gradvis på att strykas från administrativa formulär i fransktalande länder, så att enbart alternativen *"Madame"* och *"Monsieur"* används. I parlamentets texter brukar man oftast utelämna titlar såsom *"Monsieur"*, *"Frau"*, *"Ms"* etc. och bara använda personens för- och efternamn.

SLUTSATSER

Parlamentet är engagerat i arbetet för jämställdhet och mot könsdiskriminering. Att använda sig av ett könsmedvetet språk är ett sätt att omsätta detta engagemang i praktiken. Eftersom det finns så många språk och kulturer representerade i parlamentet finns det ingen universallösning på detta område, utan vi måste försöka hitta lämpliga lösningar i varje specifikt fall, med hänsyn till de språkliga och kulturella omständigheterna. Den andra delen av denna vägledning innehåller praktiska lösningar för svenska.

Även parlamentets roll som europeisk lagstiftare måste beaktas i vår strävan efter ett könsneutralt språk. Inte alla lösningar som kan användas i andra sammanhang är tillämpbara på lagstiftningsakter, vilka måste vara tydliga, enkla, exakta och konsekventa.

Icke-diskriminerande språk accepteras lättare av användarna om det är naturligt och inte iögonenfallande. Genuint neutrala och inkluderande alternativ bör eftersträvas, med samtidig respekt för parlamentets flerspråkiga arbetsmiljö och de specifika reglerna för utarbetandet av lagstiftningsakter. Denna vägledning är tänkt att fungera som en inspirationskälla för parlamentets tjänsteavdelningar.

SÄRSKILDA RIKTLINJER FÖR SVENSKA TEXTER OCH TOLKNING TILL SVENSKA

Könsneutralt språk är grundprincipen för alla svenska texter, såväl översättningar som originaltexter, och för tolkning till svenska inom Europaparlamentet.

Alternativ till *han* eller *hon*

Texter där pronomen som *han*, *han eller hon*, *honom eller henne* förekommer ofta kan upplevas som svårlästa. Dessa pronomen kan ersättas på olika sätt för att göra texten smidigare och mer lättläst. Undvik att använda *han* eller *hon* om det inte syftar på en specifik person.

Exempel på alternativ till *han* eller *hon*:

a) omskrivning med plural

*Every citizen of the Union shall receive a free copy of this Constitution in the official language of the Member State in which **he or she** resides.*

Alla unionsmedborgare ska utan kostnad få ett exemplar av konstitutionen på det officiella språket i den medlemsstat där **de** är bosatta.

Anm.: Kontrollera vid växling mellan singular och plural att kongruensböjningar på andra ställen i texten är korrekta.

b) omskrivning med en substantivering

*No **one** may be extradited to a State where there is a serious risk that **he or she** would be subjected to the death penalty.*

Ingen får utvisas till en stat där **den utvisade** löper allvarlig risk att dömas till döden.

c) upprepning av huvudordet

*If the appeal is rejected, **the applicant** is obliged to leave the country in a certain period of time, normally two weeks. If **he or she** does not do so voluntarily, forced deportation can be used.*

Om överklagandet avslås, måste **sökanden** lämna landet inom en viss tid, normalt två veckor. Om **sökanden** inte gör detta frivilligt, kan tvångsutvisning tillgripas.

d) utelämnande

*If the baggage is delayed, the **passenger** must write and complain to the carrier within twenty-one days of the date on which it is **placed at his or her disposal**.*

Vid försenat resgods måste **passageraren** skicka ett klagomål till lufttrafikföretaget inom 21 dagar från det att resgodset **mottagits**.

e) vederbörande

*That person shall also have a duty to report any facts and decisions in an undertaking having close links with the investment firm within which **he** is carrying out that task.*

Personen ska också vara skyldig att rapportera uppgifter och beslut som rör ett företag som har nära förbindelser med det värdepappersföretag inom vilket **vederbörande** utför sitt uppdrag.

f) passivform

*If the Member concerned fails to attend the hearing pursuant to that invitation, **he or she shall be deemed to have renounced the right to be heard.***

En ledamot som efter inbjudan inte infinner sig till mötet **ska anses ha** av sagt sig rätten att höras.

I översättningar ska *he or she* (och *he/she*) översättas med *han eller hon* (inte *han/hon*) om det inte är möjligt att hitta en alternativ lösning.

Hen - kort bakgrund och rekommendation

Pronomenet *hen* har de senaste åren stegvis brutit mark och förekommer allt oftare i politiska och journalistiska texter. Under 2016 förekom ordet 27 076 gånger i svenska medier, vilket kan jämföras med 636 gånger 2006.¹ *Hen* togs in i Svenska Akademiens ordlista 2015.

Hen används på olika sätt men i huvudsak kan två användningsområden urskiljas. Det används å ena sidan i fall där könstillhörigheten är okänd, oväsentlig eller ska otvetyggöras och å andra sidan som pronomen avseende personer som inte vill kategoriseras i grupperna "man" eller "kvinna", eller av personer som är kritiska mot en tvådelad könsuppdelning.

Hos svenska myndigheter har ordet hittills använts i mycket begränsad utsträckning. Två exempel på myndigheter som dock använt *hen* är Diskrimineringsombudsmannen och Ekonomistyrningsverket. Även fackförbundet Byggnads, vars medlemmar till 99 % är män, införde 2014 *hen* i sina stadgar som ett led i sitt jämställdhets- och mångfaldsarbete. Hovrätten för övre Norrland använde ordet i en dom om tjänstefel från 2012.²

Bruket av *hen* är fortfarande kontroversiellt i vissa sammanhang och man får följa utvecklingen och avgöra från fall till fall om det bör användas i parlamentets svenska texter. Hänsyn bör tas till mottagarnas attityder och ett könsneutralt ordval bör inte dra uppmärksamhet från textens innehåll. I vissa typer av mindre formella texter, som exempelvis informationstexter eller text på parlamentets webbplats, kan det passa att använda *hen*, medan mer formell text ställer högre krav på att det ordet ska ha inarbetats.

I fråga om översättningar gäller aktuell utgåva av riktlinjerna [Att översätta EU-rättsakter](#)³.

¹ <https://www.svt.se/kultur/hen-har-okat-rejalt-i-svensk-press> "Hen" har gjort spikrak karriär, 30 mars 2017.

² <https://www.svt.se/kultur/ordet-hen-nu-aven-i-hovratten> Ordet "hen" – nu även i hovrätten, 13 december 2012.

³ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/swedish_style_guide_sv.pdf

Hen används även som objektsform, medan genitivformen är *hens*.

Denna som bestämning till ett huvudord

I valet mellan *denne* och *denna* kan *denna* användas som könsneutral form när det står som bestämning till ett huvudord. Exempel från Myndigheternas skrivregler (2014):

Den chef som utsetts har personalansvar. Denna chef leder också verksamheten.

Adjektiv som syftar på person

Använd ändelsen -a på adjektiv som syftar på en person om könet inte är känt:

Den förstnämnda talaren höll sig till dagordningen.

Den erfarna läkaren tog fel i just detta fall.

Den ansvariga handläggarens uppgifter ligger till grund för rekommendationen.

Denna ändelse kan även användas när man syftar på en man:

Den långa mannen kunde inte hitta en bekväm sittplats.

Förtroendevalda Bertil Svensson höll avslutningsanförandet.

I fasta tjänstebeteckningar har adjektivled traditionellt haft e-form:

förste bibliotekarie Anna Olsson.

När nya tjänstebeteckningar och befattningar bildas, och när det i övrigt är möjligt, bör man enligt Myndigheternas skrivregler (2014) använda a-form:

första vice ordförande Lena Nilsson, förstalärare Erik Larsson.

12

Könsneutrala yrkesbeteckningar

Använd alltid könsneutrala yrkesbeteckningar och funktioner när det är möjligt, i enlighet med myndigheternas skrivregler. Utforma dessutom alltid nya yrkesbeteckningar på ett köns neutralt sätt.

Det finns ett antal könsmarkerade yrkesbeteckningar som fortfarande lever kvar i svenskan, dels ett flertal som slutar på *-man* (*brandman, ombudsman, kameraman* osv.), dels några få som slutar på *-ska* (t.ex. *sjuksköterska* och *barnmorska*). En del av dem är så fast rotade i språkbruket att det är svårt att undvika dem, medan andra utan vidare kan väljas bort till förmån för mer könsneutrala varianter:

justerare i stället för *justeringsman*

talesperson i stället för *talesman*

idrottare i stället för *idrottsman*

riksdagsledamot i stället för *riksdagsman*

forskare i stället för *vetenskapsman*

skådespelare i stället för *skådespelerska*

lärare i stället för *lärarinna*.

Om könet har betydelse i sammanhanget, ange det med hjälp av adjektiven *manlig* och *kvinnlig*: *kvinnlig/manlig tekniklärare, kvinnlig/manlig barnmorska*.

Ändringsakter

Vid översättning av ändringsrättsakter kan det vara nödvändigt att avvika från målsättningen att använda könsneutralt språk, eftersom språkbruket i den konsoliderade versionen måste vara enhetligt.

Mer information

Ytterligare rekommendationer om könsneutralt språk finns i Myndigheternas skrivregler.⁴

⁴ <http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/publikationer/institutets-publikationer/sprakvard/2016-09-14-myndigheternas-skrivregler.html>

